

све становништво Немачке чинило би један „народ“ без обзира на разлике у језику, у обичајима и у култури; по томе гледишту не бисмо могли говорити о српском народу као целини, него бисмо га морали распарчати на неколико „народа“ : србијански, црногорски, „отомански“, „аустриски“ и „угарски“. Већ ови примери јасно показују, да имамо право, што у науци о народу то схватање не одобравамо и одбацујемо као погрешно. Државне и уопште политичке границе, ма колико имале значаја за народни живот, никако не могу вредети као народносне међе, јер се оне особине, које везују неку групу људску у један народ, нису ни стварале под утицајем државних граница. Српски народ нпр. никад није био уједињен у једну државу, па ипак чини нераздвојну, врло хомогену народну целину. Други су дакле чиниоци утицали на стварање српског, а тако и осталих, народа.

Ради што јасније представе о разлици између појмова „раса“ и „народ“ да поменемо још и ово. Народност је променљива и *може се изгубити*: не само појединци, него и цели народи губили су своју народност и претапали се у друге народе, губећи све своје карактеристичне особине (пример: у Келте, поромањене само по језику, претопили су се Франци и Бургунди; у Талијане Готи ит.д.). Али са расом већ стоји друкчије. Ма колико да се у некој људској групи услед разних прилика, а особито услед мешања разних раса међу собом, њене телесне особине мењају, ипак се расе, из којих је она састављена, *не губе*, него се увек поново јављају у већем или мањем броју својих чистих представника.

Ј. ЕРДЕЉАНОВИЋ.

УПУСТВА, ПИТАЊА И ОДГОВОРИ

УПУСТВА ЗА ИСПИТИВАЊЕ НАСЕЉА И ПСИХИЧКИХ ОСОБИНА СРПСКОГА НАРОДА.

Већ је прошло 16 година од како се ради на испитивању насеља. Поред осталих задатака, који су изложени у горњим „*Упутствима*“ главно је проучити порекло становништва: утврдити старинце или староседелачке породице, затим најстарије и млађе досељенике, одакле су и кад дошли и куда су се даље расељавали. Треба ићи од куће до куће и утврдити порекло сваке породице, слично статистичком попису, при коме се сазнаје број душа у свакој кући, старост и имућство. Употребити се и штампани подаци (у историјским публикацијама) и архивска грађа, ако је за неки крај има. Тежња је да се на основу свих података израде карте о пореклу становништва и струјама насељавања за све српске земље.

Нигде у Европи није за последња три века било толико сељења, стварања нових насеља напуштања старих, сељакања и лутања као на Балканском Полуострву, нарочито у Српском Народу. Зато је горња грађа од врло велике важности не само за географију и етнографију, већ за све науке које се баве о народу. Испитивачи појединих крајева дају податке, који имају не само трајне вредности, већ им вредност све више расте што се удаљујемо у будућност. Али је потребно овај посао што пре довршити, јер не само да сваки даном бледе успомене о досељавању, већ, развукавши испитивања на велики низ година, ми утврђујемо различна стања насељавања и насеља у појединим

крајевима, што шкоди плану и једноликости посла. У вези с тим је од значаја испитати психичке особине. Сви који желе по горњим упуштвима испитивати треба дакле да се што пре јаве. Сваки савестан и темељан рад се хонорише. За „Учистива“ се треба обратити Географском Заводу Универзитета.

Ј. Ц.

КО СУ ТО СРБЉАЦИ ?

У нашој се литератури на неколико места једногласно констатује, да Васојевићи у Црној Гори и у Турској називају остало становништво што живи у њиховом племену, а није Васојевићско — *Србљаџима*,¹ да назив има на месту погрдно значење и да Васојевићи Србљаке презиру.² — Није тешко објаснити издвајање и уздицање Васојевића и презирање Србљака. Као јако племе, које је потчинило слабија на данашњој својој територији, имали су права Васојевићи сматрати себе за више и са већим правом од оних, које су покорили и оних, који су се досељавали. Примери таквих односа нису ретки између досељених освајача с једне стране и староседелаца и нових досељеника с друге стране. Исто тако није тешко објаснити ни уопштавање у називу староседелаца и нових досељеника, који нису Васојевићи. Кад је већ име Србљак постало погрдно и презриво, онда се могло лако раширити и на све оне, који на територији Васојевића нису у положају и праву Васојевића, без обзира на то, што је име Србљак иначе синоним са Србин и што није погрдно, већ на против као што следећи пример показује :

Оваки је адет у Србљака,
У Србљака добријех јунака.³

Име Србљаци носе и Балије, староседелачки муслимански становници, у околини Височице у Херцеговини, „који живе у планинама и немају потребе да се крећу са стоком у далеке крајеве“.⁴ Важно је, да су и ове Балије староседеоци, да се нису као православни „измијешали с новијим досељеницима“ и тиме се изједначили с њима, већ да су остали издвојени „као презрени дио осталог муслиманског сеоског становништва“. И њихов би се положај дао објаснити на исти начин као и Васојевићских Србљака, а што је презирање Балија ишло чак дотле, да их „остали муслимани сматрају као нешто нечисто, као „милет зарурет“, па неће с њима да ступају ни у какво крвно сродство“,⁵ врло је припомогла и њихова специјална, сточарска, економија, различита од економије осталог становништва, која је и овде, као и свуда иначе⁶ ишла на руку издвајању становништва различитих занимања у

¹ М. Велимировић, „Васојевићи. Полимље, Метохија“ (Годишњица Н. Чупића, књ. XVIII, стр. 128); Поп Богдан Лалевин и Иван Протић „Васојевићи у црногорској граници“ (Насеља Срп. Земаља, књ. II, стр. 564); Исти, „Васојевићи у Турској“ (Насеља III, стр. 703).

² Насеља II, 564 и III, 703.

³ Вук С. Караџић, Српски Рјечник, код речи *Србља*.

⁴ Ј. Дедијер, Херцеговина (Насеља VI, 174).

⁵ *Ibidem*, 51.

⁶ Тих. Р. Ђорђевић, Економија и социјални типови у Срба (Годишњица Н. Чупића, XXXI, стр. 49).

издвојене групе. Најзад врло је важно што „старицаца (у које улазе и Балије) има у већој маси само у источној Херцеговини“, што није далеко од Васојевићских Србљака, те је међу њима могућна у далекој старини нека интимна веза.

Оно што је тешко знати и што је врло важно, то је: На кога се и на којој територији име Србљаци у старини протезало и откуда им то име? Одговор на ово питање може бити од неизмерног научног интереса, ако би име Србљак било у вези са називом за становништво, које је у истини у области данашњих Васојевића и око ње становало, из кога је најпре потекло име Србин, које се раширило на далеко над другим сродним племенима словенским на Балканском Полуострву,¹ и које, како каже Г. Стојан Новаковић² „одговара староме имену *Србљь*, познатома из старих споменика“. Томе у прилог наводим из својих испитивања, да се у Омољу, српско становништво, које је готово све досељено из Равне Сенице, дакле из области Васојевићских Србљака и околине, назива Србљацима. У Жагубици на пример, у којој је становништво српско и румунско, редовно се за Србе каже, да су Србљаци.

Оно што ће можда објаснити ствар, то су одговори на питања: Где се све у Српским Земљама становништво назива Србљацима? Да ли целокупно или само неки делови? Зашто? Јесу ли Србљаци старо становништво, или су досељеници и одакле? Нарочито, јесу ли ма у каквој вези са Новопазарским Санџаком, Васојевићима и околним областима?

За одговоре на ова питања моли

Тих. Р. Ђорђевић, Универзитет—Београд.

ПИТАЊА.

У многим планинским крајевима има планинских страна на које удара киша и снег, јер су окренуте влажним ветровима. Супротне планинске стране, оне које су у заветрини, већином су знатно сувље, на њима је и мање, и ређе кише. Како се зову у нашем народу ветру и киши изметнуте стране, а како стране испод ветра?³

Немци зову све облике атмосферских талоба, и кишу, и снег и град заједничким именом *Niederschlag*, Французи за то употребљавају израз *précipitation*. У нашој, српској и хрватској, номенклатури употребљава се као колективно име за кишу, снег и град: атмосферски талог, оборина, падљевина ит.д. Има ли за ово народних израза и који су?

За сијање месеца имамо појам месечина. Каже се изгрејала месечина, месечина је ит.д. Имамо ли појам за сијање сунца?

ПОРУКА Г. Ф. ТРЗЕБИЦКОМ.

Госп. *Трзебицки* каже у својој књизи „*Studien über die Niederschlagsverhältnisse auf der südosteuropäischen Halbinsel*“ (Sarajevo, 1911) на стр. 3.:

¹ К. Јиречек, Историја Срба, I, 9, 117.

² Ст. Новаковић, Неколика тежа питања српске историје. (Годишњица Н. Чупића књ. XXXI, стр. 5).

³ Увек треба означити поред назива и област или место, где се дотичан појам јавља.

„Von dem Jahrbuche „Opažanja oborina i vodostaja u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1891—1900“ ist leider wenig Gut zu sagen...“. Па онда даље: „Diese Beobachtungen konnte A. Franović—Gavazzi in seiner Arbeit über die Regenverhältnisse Kroatiens benützen“. Уз то цитира г. *Трзебицки* ту моју расправу посве тачно, па и *годину* кад је штампана. Логички би се дало закључити, да се због тога и о мојој расправи може „wenig Gut sagen“, јер сам употребио лоша посматрања. Увјерен сам, да је г. *Трзебицки* морао стајати под неком сугестијом, кад је тако нешто могао написати, и то просто с разлога, што је моја расправа штампана на почетку год. 1891. Те године, заиста, нисам могао да употребим посматрања из год. 1891—1900.

Dr. A. Франовић Гавацци.

СТАТИСТИКА

СТАНОВНИШТВО У СРБИЈИ.

Претходни резултати пописа становништва од 31. децембра 1910. године¹

Окрузи	ПОВРШИНА у км ²	ПРИСУТНО СТАНОВНИШТВО	НА 1 км ²	ПРИРАСТАЈ ПРОЦ. ОД 1905—1910.
Београдски	2.025	155.815	76,9	11,19
Ваљевски	2.458	157.648	64,1	9,51
Врањски	4.342	252.937	58,2	9,68
Крагујевачки	2.295	189.025	82,3	9,96
Крајински	2.909	112.142	38,5	7,47
Крушевачки	2.710	167.371	61,8	11,40
Моравски	2.899	203.638	70,2	9,15
Нишки	2.558	198.768	77,7	8,00
Пиротски	2.419	112.314	46,4	7,89
Подрински	3.551	238.275	67,1	8,08
Пожаревачки	4.156	259.906	62,5	6,32
Руднички	1.569	85.340	54,4	9,09
Смедеревски	1.277	143.216	112,1	6,45
Тимочки	3.196	149.538	46,7	6,13
Топлички	2.839	110.218	38,8	7,05
Ужички	3.287	146.763	44,6	5,77
Чачански	3.798	138.911	36,5	6,13
Београд (варош)	12	89.876	—	15,50
Србија	48.300	2.911.701	60,3	8,32

Са Београдом београдски округ има 245.691 становника, а на 1 км² 120,6 према томе, то је најнасељенији округ у Србији.

Од присутног становништва било је у целој Србији мушких 1,503.511, женских 1,408.190.

Правног становништва било је у целој Србији 2,922.058, од којих је било мушких 1,512.350, женских 1,409.708.

¹ *Претходни резултати пописа становништва и домаће стоке у Краљевини Србији* 31. децембра 1910. године. Књига пета. Издање управе Државне Статистике. Београд 1911.